

רזא דשבת

הרב יחיאל מאיר

הדברים הטעונים הבנה

יש להבין את מצוות ה'שבת'. ומצאנו בה עניינים רבים בתורה ובנביאים, 'מנוחה' 'שביתה' 'נפישתה' 'ברכה' 'קדושה' 'אל יצא איש ממקומו' 'עונג' 'כבוד' 'קרא מקרא' (ישעיהו א, ג) 'להשתחוות לפני' (ישעיהו סו, כג), ויש להבין מה הקשר בין כל עניינים אלו, ואיך מתאחדים הם עם עניין השבת. ובאופן פשוט, חלקם אפי' נראים סותרים זל"ז, לכאור' אין קשר בין 'עונג' ל'קדושה', ואדרבה על פניו הם נשמעים קצת סותרים. וכן 'מנוחה' ו'קרא מקרא' לא בהכרח מתאימים, ואמנם אפשר למצוא צורה לסדר את הדברים מבחינת הזמן, אך עיקר מה שיש להבין הוא, מה הקשר המהותי בין כל הדברים האלו המשתלשלים משבת.

ובעיקר עניין השבת, יש להבין כמה דברים.

א. אם עניין השבת הוא זכירה שה' ברא את השמים ואת הארץ, לכאור' היה צריך יותר לזכור את הימים בהם ה' יצר וברא את העולם, ולא את הימים בהם הוא הפסיק כבר ולא עשה כלום.

ב. וכן יש להבין מה מיוחד ביום השביעי, כאשר כשם ששבת ביום השביעי, שבת אף ביום השמיני והתשיעי לנצח נצחים.

ג. ומה הקשר בין הקדושה והברכה לכך ששבת ביום זה.

ד. יש להבין מה היא משמעות ה'מנוחה' אצל ה' ה'בורא קצות הארץ, לא ייעף ולא ייגע', שלא היה לו כל יגיעה ועמל בבריאה, לשם מה לו מנוחה.

ה. יש להבין את מה שמצינו שהשבת מסורה לישראל בדווקא 'כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדישכם', וכן אמרו חכמים 'גוי ששבת חייב מיתה', ולכאור' הרי השבת היא המשך ישיר של הבריאה, ואמור להיות

נוגע לכלל האנושות, ואיך הופקע דבר זה מכל בני העולם, ונהיה קשור רק לעם ישראל, לאות בינינו ובין ה'.

ו. בתהלים מצינו 'מזמור שיר ליום השבת' [על כל שמונת פרקים], שמשמעותו הפשוטה על 'יום שכולו שבת ומנוחה לחי עולמים' על יום מלכות ה' בארץ, כאשר הבריאה כולה מרננת לפני ה', ויש להבין מה הקשר בין מלכות ה', לשביתה מששת ימי בראשית.

עבודה ומנוחה

בצורה העקרונית, כל אחד שעובד יש לו מטרה בפעולתו, וככל שעובד הוא מתקדם למטרתו, וכאשר נשלמת עבודתו, זהו זמן מנוחתו. אלא שבדרך כלל, לעולם יש לאדם דברים רבים אחרים לעבוד, ומנוחתו זמנית עד לעבודה הבאה. אמנם כאשר הוא עובד ופועל בדבר שהוא מטרת חייו, כאשר נשלם הדבר הרי הוא כבר בימי המנוחה, עתה הוא ופעולתו מאוחדים. ולדוגמא העובד כדי לבנות ביתו אשר ידור בו, כאשר יסיים לבנות ויהא לו מנוח, אזי הוא נמצא בביתו, ואין לו עוד להיכן להתקדם. - וההתקדמות לעולם יש בה יציאה מתוך המקום הקודם, יציאה מתוך ה'עצמי', וכאשר נח האדם, יכול הוא לחזור להיות עם עצמו, לנוח, לנפוש.

וכאשר אנו עוסקים בריבוננו של עולם, בורא שמים וארץ, אשר הוא אחד ושמו אחד, ורצונו אחד, ודאי שכאשר נשלמו מעשיו, ונשלם רצונו 'וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד', אז ודאי אין זה השלמת עניין צדדי, אלא השלמת עניינו המרכזי, וכמו שארז"ל על חנוכת המשכן ש'היה שמחה לקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ', ועל כן מנוחתו היא, התאחדותו עם המטרה אליה שאף והתקדם בששת ימי המעשה, 'מנוחה שלמה שאתה רוצה בה', מנוחה הכוללת בתוכה, הן את כל משמעות ששת ימי המעשה והבריאה, והן את מהות ה' ורצונו, שבחר בבריאה, ועתה כשאינו צריך להתמקד בפעולת כלפי חוץ, פונה הוא להתמקד בעצמו, במהותו, ברצונו, ובנפשו. 'וינפש'.

תכלית הבריאה

על כן כאשר אנו באים לנסות להבין מעט מזעיר, ב'שבת בראשית', בשבת דמאריה עלמא, יש לנו להתבונן בבריאה, ובמטרתה, להיכן הייתה המטרה להתקדם בששת ימי המעשה, ומפני מה 'נח' בשביעי, היכן בשביעי התממש הרצון בבריאה.

ובאמת אין כאן המקום להאריך בכל זה, אך בקצרה אפשר לומר, שכל בריאת העולם היא כדי שישכון ה' בעולם, שלא יהא רק גבהי מרומים, אלא שאף העולם החומרי שאינו משועבד וכבול לכללי דרך ה' ומידותיו וחוקיו, מ"מ אין לו קיום מבלעדי מציאות ה', מבלעדי חוקיו המנחים את העולם, מבלעדי שכינתו בעולם, וכן מפורש במקרא (שמות כט, מו) 'אָנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכָם', הרי שתכלית יצי"מ היא בשביל שישכון ה' בעולם, ותכלית העולם הוא בשביל עם ישראל וכדכתיב (ירמיהו לא, לד-לו) 'כֹּה אָמַר ה' נָתַן שְׁמִי לְאֹר יוֹמָם חֶקֶת יָרַח וְכוֹכָבִים לְאֹר לְיֵלֶה רִגְעֵי הַיָּם וַיִּהְיוּ גְלִיּוֹ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אִם יִמְשׁוּ הַחֲקִים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נְאֻם ה' גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהָיֹת גּוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים: כֹּה אָמַר ה' אִם יִמְדוּ שָׁמַיִם מִלְּמַעְלָה וַיִּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמַטָּה גַם אֲנִי אֶמְאָס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ, ומבואר שאין משמעות וקיום לעולם בלי עם ישראל, וכל מטרת עם ישראל היא בכדי שה' ישכן בהם, ועל כרחנו שלא ברא ה' את העולם אלא כדי לשכון כאן בעולם בתוך בני ישראל.

שבת בראשית

ובאמת התכלית של מעשה בראשית, הוא האדם שנברא ביום השישי, האדם שנברא בצלם אלהים, והוא הוא נציגו של אלהים בעולם, לאחר שהוא נברא, כבר נעשתה הפעולה האחרונה בשביל שמציאות ה' תוכל להיות מונחת כאן, בשביל שה' יוכל לנוח בעולם, לשכון בו ולהתגלות בו. 'וינפש' עתה אף יכול הוא לחזור לעצמו, לחזור לעצמו יחד עם מה שרצה מהעולם, שהעלה ממנו.

ועל כן המנוחה שייכת אף ב'בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע', אין המנוחה הרפיית הכוחות מהעמל, כי אם ביאה אל המנוחה ואל הנחלה, אל התכלית.

ומסיבה זו, מנוחה זו, קדושה היא, כיון שהיא באה למטרת ותכלית ה', ה' בא למטרתו לשכון בעולם, והעולם כולו מתעלה ומתקדש, וחוזר לרצון ה' הפנימי.

שבת עולמים - אלף השביעי

אך עדיין יש לנו להבין, שהרי לא ביום השביעי לבד שבת, אלא מן השביעי עד סוף העולם, וביום השביעי העולם בא למטרתו ותכליתו לנצח, ומה יש ביום השביעי יותר ממה שיש בשמיני ואילך.

אמנם פשוט הדבר שלמרות שביום השביעי כבר בא העולם לתכליתו, ועל זה נאמר 'וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד', מ"מ אי"ז טוב מאד' אלא לגבי השלב הראשוני של הבריאה, לגבי השלב של הקב"ה, אבל לגבי מה שמוטל עלינו לקדם ולהעלות את העולם עד שיבוא לתכליתו, עד שישכון בו כבוד ה', עד שהעולם מצד עצמו יהיה מתאים לדרכי ה' משפטיו ותורתו, לגבי אלו, הרי עתה העבודה רק מתחילה, עבודה שעתידה להיות מושלמת לכה"פ בששת אלפים שנה, ולכשתושלם אז יהיה יום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, אז תהיה מנוחה מושלמת הן לנו והן להי"ת שהוא 'חי העולמים'.

ולמרות שרק הבריאה היא עבודתו, והשאר מוטל עלינו, מ"מ הרי העולם כולו מושגח בהתאם לקרבתו לה', בהתאם להתקדמותו בגילוי כבוד ה', ולעולם 'מעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו', ואף הוא מצוי עמנו ועם העולם כולו, ע"מ לקדמו ולהביאו למטרתו ותכליתו, שיהא העולם משכן אלהים, דירה בתחתונים. ועל כן שבת העולם באלף השביעי היא שבת אף לו, ולו רק לנו, היות וביום השביעי שבת מבריאת העולם, ואף שבת מניהול התקדמות העולם הלאה עד לאלף השביעי, בשבת זו הייתה

שביתה כוללת הן מבריאת העולם והן מקידום ושיכלול העולם הלאה. - וזה משמעות הכתוב (ב,ג) 'כִּי בּוֹ שֶׁבֶת מְכַל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת', ולכאור' לא מובן מהו 'לעשות', והיה לכתוב לכתוב 'מכל אשר ברא אלהים ועשה'. והביאור בזה הוא כמו שכתוב בתרגום יונתן 'דברא ה' ודעתיד למיעבד', והיינו שמפורש בכתוב שהשביתה הייתה הן ממה שכבר עשה, והן ממה שעתידי לעשות הלאה ולשכלל ולתקן את העולם שיהא מכוון לשבתו עולמים.

ולאמיתו של דבר, שבת זו היא יותר שבת של ה' מאשר שבת בראשית, שאמנם במעשה בראשית ה' ממש ברא את העולם, ונה ביום השביעי, ואף במידה מסוימת בא העולם בצורה שלמה, כאשר האדם מייצג בו את שם ה', במעשיו ובדרכיו. אמנם כאשר בסוף הימים יקבע בעולם בצורה מוחלטת שאין לעולם קיום מבלעדי ה' ודרכיו, ויהיה העולם כולו מתוקן ומשוכלל בכל מיני שיכלול יחד עם האור האלהי השוכן בבני אנוש בצורה קבועה, אז ודאי זו מנוחת עולמים, אז ודאי שוכן ה' בעולם בצורה מוחלטת ונצחית, במנוחה ובנחלה. וזו השבת העיקרית, יותר משבת של ששת ימי בראשית.

מזמור שיר ליום השבת

ועל זה מזמרים 'מזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים' (תמיד ז,ד), והם כל המזמורים (צב-צט) המתארים את מלכות ה' באחרית הימים כאשר יהיה התיקון השלם, וכל הרשעה תיכרת כאשר 'אל נקמות הופיע' 'להישדמם עדי עד', 'ואתה מרום לעולם ה', וחוקי צדקו מתגלים בכל העולם כחוקי היושר לנצח נצחים 'עדותיך נאמנו מאוד לבינתך נאוה קודש, ה' לאורך ימים', וכל הפרקים שם מדברים על טוב מוחלט ונצחי, שעם ישראל נמצא בציון ומלכם בראשם, וכל העמים שמחים בבוא ה' לעולם, והבריאה כולה מרננת לה', ושמחה בו.

שבת השבוע

והנה בכל משך צעידת העולם משבת בראשית ליום שכולו שבת, הוא מתקדם והולך עד אשר יבוא העולם כולו אל המנוחה ואל הנחלה, הוא מתקדם ליום בו יוכל למצוא את אשר אהבה נפשו בתוך העולם החומרי, ליום בו ישכון ה' בעולם, ואף האדם יבוא אל המרגוע והמנוחה הנצחיים.

אמנם בדרך זו עצמה יש סתירה מסוימת, האדם והעולם מתקדמים לעבר המנוחה, אך למעשה לשם המנוחה שבסוף, משקע האדם את כל כולו במעשה, במצב נפשי הפוך לחלוטין מעניין המנוחה, וככל שמשקע את עצמו במעשה, ופחות שם לב למנוחה ולמרגוע שבנפשו, לנשמתו העדינה שצריכה את מקום המנוחה, הרי הוא מתרחק ומתרחק מהמצב הנפשי של המנוחה, וממילא אף כל עבודתו לא תביא לשם, ואף כאשר יהיה לו הכל, וכבר לא יצטרך באמת להתקדם הלאה, כבר יהיה שקוע כולו בעשייה, ולא ירגיש את הצורך במנוחה. - העשייה התמידית שמה את האדם במצב הפוך מהמנוחה, במצב שכל כולו חי רק בשביל המעשה, עד שאין לנשמה כלל מקום אצל האדם, כולו במגמת יציאה לחוץ, ואינו מתייחס כלל פנימה לעצמו ולנשמתו.

ומסיבה זו, אף שכל זמן שלא יבוא העולם והאדם לתיקונו, אנו עדיין באמצע העבודה, ולא באנו לזמן המנוחה. אדרבה, לשם כך קבע ה' את יום השביעי כל שבוע ושבוע, לקדושה למנוחה ולברכה, והיינו בסדר יומו התמידי של האדם, במחזור השבועי הקצר שלו, מוכרח הוא להכיל את המנוחה, את ההפוגה מעשייה. כאשר יום זה הוא 'מעין עולם הבא', משהו שלוקח האדם לעצמו מתוך העתיד הנכסף, עתה שוכח הוא מכל מה שיש לו עוד לעשות הלאה, עתה הוא מתמקד בנשמתו, ובמנוחתו. כביכול, לווה הוא משהו מ'יום שכולו שבת' אף שעדיין אינו נמצא בו.

ובמכילתא (פרשת עשרת הדברות) 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי איפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה. ד"א שבות ממחשבת עבודה, ואומר אם תשיב

משבת רגליך... אז תתענג על יי', והיינו שבאמת אין האדם מסיים מלאכתו ביום השישי, וזהו שאמרו 'שבות כאילו כל מלאכתך עשויה', והיינו שיהא האדם במצב נפשי כאילו הכל כבר עשוי ומוכן, ועתה לא רק שאינו עושה מלאכה, אלא הרי זה כאילו אין לו עד מה לעשות, והוא נמצא במקום שבו כבר התגשמו כל חלומותיו ותוכניותיו. וזהו אף מה שאמרו 'ד"א שבות ממחשבת עבודה', שבשבת יהיה כאילו אין לו שום מחשבות ותוכניות, ואין לו אפי' מה לחפש בחוץ ומשיב רגליו אל ביתו, וכל כולו ממוקד לפנות לנשמתו, ולהתענג שם על ה'.

שבת מלכתא

וזהו שאמר ר' חנינא (שבת קיט. ב"ק לב:) 'בואו ונצא לקראת שבת כלה מלכתא', ורבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה, ומבואר שנמשלה השבת לנקבה. והיינו שיש באדם ובעולם את המצב ה'זכרי' של הגבר, שהאדם רואה את מקומו ואת שלמותו דווקא בפעולה ובהתקדמות לקראת המקום אליו הוא שואף להגיע, ועל כן עיקר הווייתו ונפשו נמצאים בפעולה והתקדמות לתוצאה זו. ועל כן עיקר מקומו של הגבר הוא מחוץ לבית, שם עיקר פעולתו ומעשהו. ואילו האשה להיפך, עיקר מקומה הוא בבית, ושם המקום שהיא מרגישה הכי טוב, היא אינה שואפת להתקדם ולשנות, היא שואפת להרגיש טוב במקומה היא, ועל כן ביתו זו אשתו (יומא ב. גיטין נב.). וכן הוא אף הצורה בה הם מתייחדים, האישה יוצא ופורץ החוצה 'דרך גבר בא עלמה' (משלי ל, ט), ואילו האשה מקבלת לתוכה.

וזה עניין השבת, שהעולם נמצא במקום של 'כלה' ולא של גבר, אין עניין השבת בהתקדמות הלאה, אלא דווקא בשהייה במקומו 'אל יצא איש ממקומו' (שמות טז, כט), להיות עם עצמו ונשמתו, להיות עם ביתו ועם בני ביתו, להיות עם התוכן הנמצא כבר בנשמתו, להיות עם מה שכבר יש לו, להפנים את מה שקיבל והתקדם בו בששת הימים.

ואף לעת"ל ב'יום שכולו שבת' לאחר שהעולם כבר בא לתכליתו, והעולם

כולו מתוקן, זהו עולם השכר, שהם ימים אשר אין בהם חפץ, אין האדם חפץ לפעול ולהתקדם הלאה, וכל מעייניו מרוכזים בהווה, להתענג על ה'. וזהו מצב של 'כלה', של עולם מושלם ככלה מוכללת בכל כליה וקישוטיה, ואין לה לצאת מעצמה, רק שיבוא דודה לגנו, ויחד ישישו וישמחו זה בזה כגן עדן מקדם, עד אין קץ.

ששת ימים תעבוד

ומסיבה זו 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך', שאין השבת חלה על האדם בחינם, שהרי אם לא עבד איך יאכל בשבת, אם לא התקדם במשך השבוע ממה ינוח בשבת, וממה תבוא אליו ברכת טוב, שהרי עיקר עניין השבת שעתה נמצא הוא בנקודת המנוחה של כל מלאכתו ועבודתו, עתה הוא נמצא בנקודת התכלית שבהם. אך אם לא עבד ולא התקדם, ממה ינוח. ואם תאמר מה הקשר בין כל עבודת האדם בששת ימים, לכך שיבוא העולם אל המנוחה, וכי במה שהלה בונה והלה זורע יתוקן העולם, והיכן היא 'נקודת השבת' וה'מנוחה' שיש בעבודות אלו, ומה היא נקודת התכלית שלהם שיכולה לעלות ולהיתקן בשבת. והלוא אין כל אלו אלא עיסוקים חומריים, ותיקון העולם אל המנוחה לכאו' יהיה ע"י הגדלת כח הקדושה וחקי התורה והמצוות, ומה הקשר בין העבודה והמלאכה למנוחה החותרת אל הקדושה.

אמנם לא כן הוא, שהרי לא ברא ה' את העולם, כעולם רוחני בלבד, ואדרבה עיקר מטרת הבריאה היא, שתהא דרך ה' קבועה וניכרת בתוך עולם החומר, ורוב המצוות אינם אלא בעולם החומרי, כל מצוות האכילה והזיווג, דיני שומרים ומזיקים, דיני זרעים, ודיני טהרות, וכולם הם לתקן צורה נכונה של העוה"ז, שיהיה היחס בין אדם למקום ובין אדם לחברו ובין אדם לעצמו, מתוכן ומסודר כראוי ע"פ התורה, וזה עיקר תכלית העולם, ועל כן שייכת התורה לעוה"ז ולא לעולם המלאכים, כידוע מהמדרשים. ותיקון העולם יבוא על ידי העסק בכל העניינים החומריים בצורה הנכונה, בצורה המבטאת

שעיקר התוכן שבכל ענייני העולם, הוא כאשר הם מתנהגים ע"פ התורה, ובלא זה אף עניינם החומרי אינו מתקיים כראוי. ולזה בא יום השבת לאחר ששת ימי העבודה, לבל ישתקע האדם במלאכתו ובמעשיו, ויחשוב שהם כפי שהם תכליתו ותכלית הבריאה, אלא יש לו לשבות יום אחד מכל מלאכה, יום שמבטא שאין העיקר בעצם התקדמותו וצבירת ממונו והצלחת מסחרו ועסקיו, אלא עיקר העניין הוא בצורה איך שהדברים עומדים כבר, בעולם כפי שהוא כבר מתוכן, וביחס של האדם לעולם זה, ועצם השביתה טומנת בחובה את ההרגשה והדעה, שהעבודה כולה היא למען עניין גבוה יותר, שאמור לחול על עולם החולין כולו, למען השכינה השורה על עולם ישר המתנהל באמונה ונוהג בקדושה ובטהרה מתוך עמידה לפני ה'.

ועניין זה מעלה את עולם החולין כולו, ומקשר אותו לחי עולמים, וממלא אותו חיים ושמוחה, שאין העבודה לחינם, כחמור זה שנברא בשישי, ושם הוא נשאר כל ימי חייו בעבודתו שאין לה תכלית.

זכר ליציאת מצרים

וזה הענין ששבת היא גם 'זכר ליציאת מצרים' ככתוב (דברים ה, טו) 'וְזָכַרְתָּ כִּי עֲבַדְתָּ אֱלֹהִים מִצְרַיִם וַיֹּצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת'. השיעבוד של ישראל במצרים עניינו בששת ימי החול, עניינו בכך שעניין האדם רק בעבודה ואין רוכל אחר עליון וגבוה מזה, ממילא אין גם משמעות לצדק ולמשפט, ממילא 'לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח' (שמות ה, ב). ויציאת מצרים עניינה שהעולם אינו קיים רק לשם החומר, אלא בעיקר לשם הרובד הגבוה יותר המתגלה בו, הרובד של הקדושה ושל הצדק, של הנשמה, וממילא גם הרובד של המנוחה שהאדם אינו משועבד לחומר, ויש תכלית שמיועד לה יום בשבוע בה החומר משועבד לאדם, והאדם ונשמתו נחים. - וכשם שגאולה השלימה והעתידה היא על שם 'יום שכולו שבת', כך גאולת מצרים מתחילה את ענין השבת

והמנוחה מעבודה, למען החיבור לרובד גבוה ונשגב יותר.

קדושה וברכה - כבוד ועונג

ולאחר שאנו מבינים את מהות יום השבת, שהוא יום בו מתמקד האדם בנשמתו, ולא בהתקדמות הלאה, וכאילו כל מלאכתו עשויה, והרי זה מעין עולם הבא, שיש בו את שלמות העולם בהנאה רוחנית וחומרית כאחד. על כן יש בו קדושה ועונג גם יחד, שכאשר משוחרר האדם מכל מעשיו ומכל רדיפה להשיג עוד, ומכל התקדמות הלאה, חפשי הוא להיות עם עומק נשמתו, עם התוכן שבשבילו הוא חי, שבשבילו הוא עובד כדי לחיות את פנימיות חייו. ואין כל מעכב חיצוני על הנשמה להתגלות בשלימותה, אין כל אמצעי המעיב על המטרה והתכלית. אז הוא זמנו של העונג המחובר לקדושה, וכדלהלן.

נפש האדם מורכבת משני חלקים מרכזיים, הקיום המציאותי והקיום הערכי, והיינו יש לאדם את החלק בנפש בו הוא רוצה להשלים את קיומו החומרי, ומצד זה חפץ בכל ענייני ה'עונג' והשלימות החומרית. ויש לאדם את החלק הערכי בנפשו מצד זה עיקר קיומו בהעמדת עצמו בצורה הערכית בה הוא מאמין, וכאשר שלימות זו מתממשת אז הוא ראוי ל'כבוד' בצורתו האמיתית.

והנה הצורה המושלמת של האדם היא רק כאשר שני פנים אלה שבנפשו מאוחדים זה בזה. שהרי ואם כל חייו יהיה פרוש מעוה"ז ורק דבוק בצד הרוחני, הרי הצד החומרי שבנפש יחסר, וגם אם מתענג על ה' בדבקות גמורה ביום כיפור, ומצפה וכוסף לדבקות זו, אעפ"כ לא יחשוק האדם באמת להיות כך כל השנה [אף אם זה יתאפשר מבחינת קיום גופו], ואף הקב"ה אינו רוצה בכך. וכן לאידך אף האדם שנהנה מאד מתענוגות העולם הזה, אם ככה יהיה כל ימי חייו שרק בזה הוא שקוע, ירגיש ריקנות חסרת טעם, וכפי שמתאר שלמה בפרק ב' של קהלת. ואין האדם מרגיש שלם אלא כאשר שני פנים אלו בנפש מאוחדים ומחוברים זה לזה ללא הפרש ביניהם, כאשר חלק

האמת המכובד שבו נותן תוקף לחלק החומרי והמעונג. וזה בחינת עולם הבא שהוא שלימות הן של ההנאה והן של הקדושה, וכפי שהיה בגן עדן מקדם. וזה ענין 'עונג שבת' ו'כבוד שבת', שבדרך כלל העונג והכבוד סותרים זה לזה, אך בשבת שהיא מעין עולם הבא, כאשר אנו נמצאים במקום של השלימות העתידי שאין פער בין המציאות לבין האמת, אז הוא הזמן שאף העונג הוא גילוי של האמת האלהית. ואז 'קרא מקרא' משתלב עם 'עונג שבת', וה'קדושה' משתלבת עם ה'ברכה'. [וכעין זה מצינו גם בגדר 'שמחה' ברגל שאי"ז אלא בבשר שלמים, והיינו דווקא בהנאה חומרית שיש בה את הקדושה של קרבן, שזה הצורה השלימה של ההנאה].

רזא דאחד

ובאמת מקור אחד בנפש הן לעונג והן לכבוד, היות והאדם הוא גם 'נמצא' וגם 'אמת', והיינו שהוא 'נמצא אמיתי', מחמת שחלק לו הקב"ה מכבודו ומאמיתתו, כאשר 'השליך אמת ארצה' ואז 'אמת מארץ תצמח', ונברא האדם בצלם אלהים ונפח באפיו נשמת חיים. וכך האדם הוא גם מציאות חומרית ותחתונה, וגם מציאות רוחנית נשגבת ועליונה. ומטרת הבריאה שהאדם יאחד שני פנים אלה בנפשו, וזה כל עבודת עוה"ז לקדש את החומר שיהיה בו את הגילוי האלוהי של 'דירה בתחתונים'. להביא את העולם הזה לעולם הבא.

ואחדות זו מקורה מהי"ת שהוא 'אחד', שאין ייחוד כייחודו, ועיקר ייחודו הוא בכך שגם המציאות כולה וגם האמת כולה משתלשלים ממנו, והבריאה כולה היא 'חסדך ואמיתך תמיד יצרוני'. ואצלנו האמיתות והמציאויות נראים כשני קטבים שבמהותם נפרדים, ואילו הקב"ה 'מחוייב המציאות', והיינו שהמציאות שלו מחוייבת, עצם מציאותו היא אמת, וזוהי אחדותו שאמיתתו ומציאותו חד. וכשברא את העולם נאצלו בצורה נפרדת, מחמת כל טעמי הבריאה שביארו רבותינו, ליתן מקום לבחירה, ולתחתונים, ולשכר הבא בזכות, ותכלית העולם שתחזור הבריאה כולה ותתאחד באמת האלהית

עד שלא יראה כלל כאילו יש הבדל ביניהם, 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד', כאשר אחדות ה' תחזור ותתגלה בבריאה, ואז אף הבריאה עצמה מתקשרת לאחדותו ונעשית 'מחוייבת המציאות', כולה מקבלת את התוקף של האמת האלוהית.

ומקום זה של העונג המחובר לכבוד, הזמן בו אף העונג הופך לקדושה, אף העוה"ו מלאכתו עשויה, זה בא מסוד מ'רזא דאחד' וכדברי הזהר (ב,קלה:): הידועים 'רזא דשבת, איהי שבת דאתאחדת ברזא דאחד למישרי עלה רזא דאחד'. וזמן זה של ה'אחד' הוא הזמן הפורה ביותר 'והיו לבשר אחד', ולכך אז 'ויברך', הברכה השורה מחיבור ושילוב הפנים השונים בנפש האדם, וזה זמן עונתם של ת"ה, וכדאמרו בשבת (כה:): 'מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים' [ומשמעות הגמרא שם דבשבת איירי].

וכאשר אנו מתקדשים בקדושת השבת, וחווים את העולם בצורתו המושלמת והמתקנת שהעונג והכבוד מחוברים, זה גופא אף מנוחתו של ה', אז העולם מתאים לו, וראוי למשכנו, העולם מתחבר מעלה, וה' מתחבר למטה. ומזיווג זה ברכתו של השבת, כאשר האדם והעולם מתחברים עם ה', וכל אחד פונה אל עבר פני השני.

ועל כן אף יש דיני כבוד ביום זה 'ולקדוש ה' מכובד', והיום טעון 'כבוד' וכשם שצריך האדם לכבד את המקדש, מקום הופעת ה' בעולם, כן אף יש לכבד את השבת שזה היום בו שורה ה' בעולם, ועל כן מחוברים שניהם יחד 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו', ישנם שני מקומות ויעוד עם ה' בביתו ובמועדיו, כאשר שבת היא 'תחילה למקראי קודש'. וזהו מה שאנו מוצאים אף לעת"ל 'והיה מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני', זהו הזמן לבוא לפני ה' ולקבל מאורו, שבתותי ומקדשי יחד.

אות היא ביני וביניכם

וזהו גם שהשבת היא מתנה טובה שנתנה הקב"ה לישראל מבית גנזיו, ואמרו

בסנהדרין (נח): 'נכרי ששבת חייב מיתה', ואף שלכאור' היא הייתה אמורה להיות שייכת לכל באי עולם, שהרי היא מעצם עניין הבריאה, ואיך יתכן שיהיו בנ"א שאינם מקושרים אליה. ומפני מה היא 'אות' בינינו לבין הקב"ה. ולהאמור לעיל מבואר, שאין עניין השבת במנוחה בעלמא שעושה האדם להנאתו, אלא עניינה במנוחה הבאה מחיבור לתוכן הפנימי של החיים, אך מי שאין לו הקשר לנקודת חיים זו, וכאשר יפנה לו יום מנוחה לא יהא זה אלא יום בילוי, אין כאן כלל את העניין הנעלה של השבת, ואדרבה הרי הוא מגדיר את תכלית חייו בצורה שגויה, וטוב לו שלא ינוח, מאשר ינוח בטעות. - ונראה שההגדרה הפשוטה שצריך לדעת לכל לפחות בכדי שיהיה 'עונג שבת' ולא סתם בילוי ביום חופשי [עי' בהגר"א משלי ז, יד], הוא לדעת ולחוות שהעונג בא מהמקום של הקדושה, ובקדושה כזאת גדולה אף העוה"ז מואר מאור ה', וזו ההגדרה השווה לכל נפש, וקשורה לעומק ענין העונג שנתבאר.

שביתה ומנוחה

השבת כוללת בתוכה שני עניינים מרכזיים 'שביתה' ו'מנוחה', השביתה היא כלפי העולם שלא מקדמים אותו ולא עושים בו שום תיקון ויצירה, ועל זה עיקר דיני השבת, ומי שאינו שובת ממלאכה בסקילה וחטאת, ואילו מי שאינו נח אינו נענש. והיינו משום שהמנוחה היא באדם עצמו, וזה מצב נפשי שבא כתוצאה של השביתה, שכאשר שובת ואינו מתקן ויוצר כלום בעולם, הרי הוא נמצא לעצמו ולנפשו, ונוחל כל המעלות של המנוחה שנתבארו לעיל. וכן מצינו שהשביתה היא למען המנוחה כמו שכתוב 'לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך... למען ינוח עבדך ואמתך כמוך'. וזהו שמצינו אף גבי שבת בראשית של בורא עולם 'וביום השביעי שבת וינפש', לאחר ששבת ממלאכה, 'יניח ביום השביעי', אז שב הוא לנפשו. אך אין זה אלא תוצאת השביתה, ולא גדר מצות שבת.

וודאי שעיקר השבת היא ב'שביתה', ועל שם השביתה נקראת השבת, וכל המלאכות הם מדין שביתה, היות ועיקר העניין הוא 'מלאכתך עשויה',

ומ'מנוחה' לא נגזרים אלא דיני יציאה חוץ לתחום והוצאה, ואמירה לנכרי, ודיבור אסור, היות והם אינם מתקנים דבר, אך יש בהם יציאה של האדם ונפשו ממקום המנוחה, וכן כל ענייני כבוד ועונג וקדושה, הם תוצאה מעניין המנוחה.

ושני עניינים אלו 'שביתה' ו'מנוחה' מזדקקים זה לזה, ומפרים זה את זה, שהרי אף מלאכה היא יציאה ממקומו של אדם, 'ואל יצא איש ממקומו' הוא לעשות מלאכות השדה, ואף המנוחה היא מנוחה מההתקדמות הלאה. ואף להלכה המלאכה האסורה משום השביתה, מוגדרת מעט על פי המנוחה, וכל דבר שהוא דרך חייו ושימושו של אדם, ועושה את זה אף כשהוא בנופש המושלם, מותר ואין בו משום מלאכה, וזה כל הדברים המותרים משום שהם 'צורת אכילה', כגון בורר וטוחן ודש בדרך אכילתו. וכן המנוחה הנדרשת, היא רק מנוחה מהתעסקות נפשית עם עבודה ותיקון, כגון יציאה לראות מה עם שדותיו, או אמירה לנכרי לעשות מלאכה, אבל מותר לאמץ עצמו בדברים שאין להם כל קשר לתיקון.

דברי האר"י

כתב רבינו האר"י (שער המצוות, בהר) לבאר עניין השבת, שכל עבודת האדם בעולם העשייה הוא לברר את הניצוצות המעורבים בו טוב ורע, ובכדי שיבוא העולם לדרגתו בעולם האצילות, וזה ע"י המלאכות והמצוות התלויות בהם, וכל ששת ימי החול הם כנגד ז"א בשש קצוותיו, והשבת שהיא כנגד המלכות אין בה כח לברר, ורק ע"י מה שבירר ז"א בששת ימי המעשה יש בה כח לעלות לאצילות ולהתחבר עם ז"א. וכיון ששבת אינו זמן של בירורים אלא של עליית העולמות על כן אסור לעשות מלאכה, והעושה מלאכה מסלק את המלכות מהארתה בעולם האצילות, ודחקה למטה לעולם העשייה למקומם של הבירורים. - והפשט שבעומק דברי האר"י הוא העומד בעומק פשוטו של מקרא שנתבאר לעיל, והדברים תואמים בעמקותם ובפשטותם, וכדלהלן בעזה"ת.

הנה יש בעולם שני פנים, את העניין של ההתקדמות הלאה לכיוון תכלית העולם, ואת העניין של ההימצאות כאן בעולם כפי שהוא, מתוך התמקדות בתוכן הקיים כבר בעולם, ובסופו של דבר צריכים הם להתאחד, שהרי התכלית אליה צריכים להתקדם, צריכה לחול על העולם כפי שהוא, והעולם כאן צריך לעלות ולהגיע לתכליתו שעדיין אינה קיימת בו. ההתקדמות הלאה עניינה בעבודה [פעולת האדם] ובמלאכה [תיקון העולם], וההימצאות כאן עניינה במנוחה [מנוחת הנפש] ובנחלה [שבא האדם למקומו המוכן והמתוקן]. שני פנים אלו הרי הם כזכר ונקבה, ההתקדמות באה למקומה של ההימצאות, העבודה אל המנוחה, והמלאכה אל הנחלה.

נקודת המנוחה אין לה כח לברר את הטוב מן הרע ולהתקדם הלאה, ולא דווקא מפני חולשתה, אלא מתוך רצונה במנוחה, מתוך רצונה במציאות כמו שהיא, עצם הברור והעבודה מפריעים את המנוחה בעולם כפי שהוא. ואף שודאי חפץ המנוחה לנוח במקום טוב יותר, נקי וקדוש יותר, אך לעזוב את מקומה אינה יכולה, שזה מנוגד למהותה הפנימית, ועל כן אין לה עלייה למנוחה נכונה קדושה וזכה יותר אלא ע"י הפנים המנוגדים אליה, ע"י התקדמותם בעבודתם ומלאכתם.

וכאשר בא זמנה של המנוחה, אף ההתקדמות נעצרת ונמצאת בנקודת התכלית והנחלה של כל העבודה והמלאכה שכבר נעשו, ושם בנחלתו ובמטרתו הסופית שובת העובד ומתאחד עם המנוחה. וזה שורש שני ענייני השבת בשביתה ובמנוחה.